

Detlaraziun Universală di Dêrc dles Porsones

Ressoluziun 217 A (III) dla sentada generala di 10 de dezember dl 1948

Pream

Deache le reconescimënt dla dignité de dūc i mēmbri dla comunité dla jēnt y di medemi dêrc inalienabli, é la fondamēnta dla liberté, dla iustizia y dla pêsc tl monn;

deache la mančianza de reconescimënt y le desprijamēt di dêrc dles porsones à portè pro a ac de barbaria, che ofēnn la cosciēnza dles porsones y deache al é gnū anunzié che n monn, olache les porsones à la liberté de parora y de religiun y la liberté da tēma y meseria é la majera aspiraziun dla porsona;

deache al va debojēgn da defēne i dêrc dles porsones cun normes iuridiches a na moda che la porsona ne vēgnes nia sforzada da adorè la rebeliun sciōche ultimo meso cuntra la tirania y l' opresciun;

deache al va debojēgn da sostignì le svilup di raporé d' amizizia danter les Nazius;

deache i popui dles Naziuns Unides à reconfirmè tl Statut sūa crēta ti dêrc fundamentai dla porsona, tla dignité y tl valur dla porsona, tl' avalianza di dêrc danter ēl y ēra y à tut la dezijiun da promōie le progrès sozial y de mius condiziuns de vita te na majera liberté,

deache i Stać mēmbri s' à tut dant da miré, en colaboraziun cun les Naziuns Unides, al respet y al' osservanza universală di dêrc dla porsona y dles libertēs fundamentales;

deache na comprenjiun coletiva de chisc dêrc y de chēstes libertēs é de grandiscima importanza por realisé deplēgn chēstes oblianzas,

protlamēia la Reuniun Generală

chēsta detlaraziun universală di dêrc dles porsones sciōche ideal coletif da arjunje da dūc i popui y dōtes les Naziuns, a na moda che vigni porsona y vigni organn dla sozieté se sforzes, tignin tres amēt chēsta Detlaraziun, da sostignì cun l' insegnamēt y l' educaziun, le respet de chisc dêrc y de chēstes libertēs, y da garantì tres mosōres nazionales y internazionales progressives, le reconescimēt universal y efetif y le respet danter i popui di Stać mēmbri y chi di teritori sotmetūs a sūa iurisdiziun.

Articul 1

Dōtes les porsones nasc lēdies y cun la medema dignité y i medemi dêrc. Ares à na rajun y na cosciēnza y mēss s' incuntè ōna cun l' atra te n spirit de fraternité.

Articul 2

A vigni porsona ti spētel dūc i dêrc y dōtes les libertēs protlamà te chēsta detlaraziun, zēnza degōna desfarēnzia porvia dla raza, dl corū dla pel, dl ses, dl lingaz, dla religiun, dl' opiniun politica o de n' atra sort, dla provegnēnza nazionala o soziala, dla richēza, dla nasciūda o de d' atres condiziuns.

Ala medema maniera ne pol gnì fat degōna desfarēnzia por la posiziun politica, iuridica o internazionala dl paisc o dl teritore de chēl che la porsona fej pert, anfat sce chēsc é independēt, sot a n' aministrazion de crēta, nia autonom o sotmetū a val' sort de limitaziun de sovranité.

Articul 3

Vigni porsona à le dêrt de vita, de liberté y de segurté dla porsona.

Articul 4

Degōna porsona ne po gnì tignida te stlavitè o sorvidù; la stlavitè y le comerz de stlâfs te bel anfat éi forma é proibis.

Articul 5

Degōna porsona ne po gnì sotmetūda a tortōra, tratamēncrōdi, inumans o umiliané o puniziuns.

Articul 6

Vigni porsona à le dêrt che al ti vēgnes reconesciū indlunch sūa personalité iuridica.

Articul 7

Dōtes les porsones é anfat dan la lege y à le dêrt, zēnza degōna desfarēnzia, da gnì defenūdes dala lege ala medema maniera. Dōtes les porsones à le dêrt da gnì defenūdes ala medema moda cuntra de vigni sort de descriminaziuns, che va cuntra chēsta detlaraziun y cuntra vigni impiziamēt a na te' descriminaziun.

Articul 8

Vigni porsona à le dêrt de na poscibilité reala de recurs pro i tribunai statai competēncuntra aziuns che violēia i dêrc fundamentai che ti vēgn reconesciūs a vigni porsona dala Costituziun o dala lege.

Articul 9

Degöna porsona ne po gnì arestada, sarada ia o esiliada arbitriamënter.

Articul 10

Vigni porsona à le dërt, te na posiziun de avalianza plëna, a n' audiënza publica y valia dan n tribunal independënt y imparzial, cun na determinaziun de sù dërc y de sù dovëis, sciöche de vigni acüsa penala te sù confruné.

Articul 11

Vigni porsona che vëgn incolpada de n reat à le dërt da gnì reonesciüda sciöche inozënta, éina che sùa colpa ne é nia gnüda cumprovada aladò dla lege te n prozès publich, olache ara à albü dotes les garanzies che va debojëgn por sùa defenüda.

Degöna porsona ne po gnì condanada porvia de n' aziun o na tralascianza che ne é nia punibla tl momënt dl' esecuziun, aladò dl ordinamënt iuridich nazional o internazional. Implü ne pol nia gnì dè na sanziun plü alta co chëra aplicabla tl momënt che le reat é gnü eserzité.

Articul 12

Degöna porsona ne po gnì sotmetüda a interferënzes arbitrares te sùa vita privata, sùa familia, sùa éiasa y sùa corespondënza o gnì ofenüda te so onur y sùa reputaziun. Vigni porsona à le dërt da gnì sconada dala lege contra chëstes interferënzes o ofenüdes.

Articul 13

Vigni porsona à le dërt da se möie lediamënter te n stat y da se chirì fora sùa residënza lediamënter.

Vigni porsona à le dërt da s' un jì da n païsc, iné dal sò, y da gnì zoruch te so païsc.

Articul 14

Vigni porsona à le dërt da chirì y da ciafè te d' atri païsc asil contra les persecuziuns.

Chësc dërt ne podarà nia gnì ghiré sce la porsona vëgn veramënter chirida por reač che n' é nia politics o por aziuns contra i fins y i prinzijs dles Naziuns Unides.

Articul 15

Vigni porsona à le dërt da avëi na zitadinanza.

A degöna porsona ne pol ti gnì tut arbitriamënter no sùa zitadinanza, no le dërt da baratè zitadinanza.

Articul 16

Èi y ères cun n' eté adatada à le dërt da se maridé y mète sö familia, zënza limitaziun de raza, zitadinanza o religiun. Ai à i medemi dërc por éi che reverda le matrimone, tratan le matrimone y canche al vëgn deslié.

Les porsones po ma gnì dades adöm cun le consëns lëde y plëgn di nüc.

La familia é la basa naturala y fundamentala dla sozieté y à le dërt da gnì defenüda dala sozieté y dal Stat.

Articul 17

Vigni porsona à le dërt da avëi na proprieté personala o deboriada cun d' atri.

A degöna porsona ne pol ti gnì tut arbitriamënter sùa proprieté.

Articul 18

Vigni porsona à le dërt de liberté de pinsier, cosciënza y religiun; chësc dërt tol ite la liberté da mudé religiun o fede, y da mostrè, dassora o deboriada cun d' atri, tl publich o tl privat, sùa religiun o sùa fede tl insegnamënt, tla pratica, tl cult y tl' osservanza di rituai.

Articul 19

Vigni porsona à le dërt de liberté de minunga y espresciun, cun laprò le dërt da ne gnì nia scintiné por sùa minunga, y da chirì, ciafè y dè inant informaziuns y ideas tres vigni meso y zënza tignì cunt de confins.

Articul 20

Vigni porsona à le dërt da se incuntè y se assozié en pêsc.

Degöna porsona ne po gnì sforzada da fà pert de n' associazion.

Articul 21

Vigni porsona à le dërt da tó pert al govern de so païsc, sides diretamënter che tres rapresentané chiris fora lediamënter.

Vigni porsona à le dërt da ti rové pormez ales medemes condiziuns ai posé de laür publics te so païsc.

La orentè popolara é la fundamènta dl' autorité publica; chësta orentè mëss gnì a espresciun tres lîtes regolars y dërtes, universales y valies, cun litaziun socrëta o n' atra prozedöra ecuivalènta a na votaziun lèdia.

Articul 22

Sciöche mëmber dla sozieté à vigni porsona le dërt de segurëza sozuala, sciöche inçe da realisé tres mosöres nazionales y la colaboraziun internazionala, tignin cunt dl' organisaziun y dles ressurses de vigni stat, i dërc economics, soziai y culturai che va debojëgn por súa dignité y le svilup lède de súa personalité.

Articul 23

Vigni porsona à le dërt da podëi laurè, da se chirì fora lediamënter súa profesciun, da avëi condiziuns de laûr iüstes y dalvers y da gnì defenüda cuntra la dejocupaziun.

Vigni porsona à le dërt da ciafè le medemo paiamënt por le medemo laûr zënza descriminaziuns.

Vigni porsona che laôra à le dërt da ciafè n paiamënt adatè y dalvers che ti garantësces a d' ëra y a súa familia n' esistënza aladô dla dignité umana, integrada sce al va debojëgn, cun d' atres mosöres de proteziun sozuala.

Vigni porsona à le dërt da mëte sô sindacaç y da jì laprò por defëne sù interesec.

Articul 24

Vigni porsona à le dërt da palsè y da avëi tēmp lède y dantadöt na limitaziun adatada dles ores de laûr y feries periodiches paiades.

Articul 25

Vigni porsona à le dërt da avëi n standard de vita che garantësces súa sanité y so bëgnester y chël de súa familia, tignin cunt dantadöt dl' alimentaziun, dl quant, dl' abitaziun, dles cures mediches y di sorvisc soziai che va debojëgn, sciöche inçe la segurëza tl caje de dejocupaziun, maratia, invalidité, vedovanza, vedlëza o sce ara perd a val' atra moda i mesi de sostëgn, porvia de condiziuns che ne depënn nia da d' ëra.

Les umes y i mituns à le dërt da ciafè cures speziales y sostëgn. Düc i mituns, nasciüs tl matrimone o defora da d' ël, mëss ciafè la medema sconanza sozuala.

Articul 26

Vigni porsona à le dërt da ciafè n' istruziun. L' istruziun mëss ester altamo por éi che reverda la scora elementara y la formaziun de basa debann. L' istruziun elementara mëss ester obligatoria. Dötes les porsones mëss podëi ciafè n' istruziun tecnica y profescionala y ti rovè pormez ala medema manira al' istruziun alta aladô de sües capacitès.

L' istruziun mëss se orientè al svilup plëgn dla personalité umana y al renforzamënt dl respet di dërc dles porsones y dles libertês fundamentales. Ara mëss portè pro ala comprenjiun, toleranza, amizizia danter dötes les naziuns y i grups raziai y religiosc y sostignì l' ativité dles Naziuns Unides por mantignì la pësc.

I geniturs à le dërt de prioritè da chirì fora l' istruziun de sù mituns.

Articul 27

Vigni porsona à le dërt da tó pert lediamënter ala vita culturala dla comunité, da se gode les erts y da tó pert al progrès scientifich y a sù benefizi.

Vigni porsona à le dërt che i interesec morai y materiai che vëgn da súa produziun scientifica, leterara y artistica vëgnes sconò.

Articul 28

Vigni porsona à le dërt da avëi n ordinn sozial y internazional, olache i dërc y les libertês nominades te chësta detlaraziun po gnì realisà deplëgn.

Articul 29

Vigni porsona à dovëis devers la comunité, deache ma dailò vara da se daurì al svilup lède y plëgn de súa personalité.

Da eserzitè sù dërc y sües libertês mëss vigni porsona ma gnì sotmetüda a chës limitaziuns che vëgn fates fora dala lege por garantì le reconescimënt y le respet di dërc y dles libertês di atri y por ademplì i dërc bojëgns dla morala, dl ordinn public y dl bëgnester general de na sozieté democratica.

Chisc dërc y chëstes libertês ne po a degöna moda gnì eserzità cuntra i fins y prinziips dles Naziuns Unides.

Articul 30

Degöna desposiziun de chësta detlaraziun ne po gnì interpretada a na moda da ti dè insaci dërt a n stat, n grup o na porsona da eserzitè n' ativité o n' aziun por tó y jì i dërc y les libertês nominades te chësta detlaraziun.